

Skaidra Grabauskienė
**STASIO YLOS INTELEKTUALINIAI SVARSTYMAI LIBERALIZMO
KLAUSIMU**

Įvadas

Prieš pradėdant Stasio Ylos liberalizmo kritikos analizę, derėtų pašnekėti ir apie jį patį. Autoriaus asmenybė, jo gyvenimo vingiai, patyrimai ir išgyvenimai leidžia suvokti, kodėl buvo pasirinktos būtent tokios temos ir tokie požiūrio taškai, kodėl į vienus dalykus ir reiškinius reaguojama nuolaidžiai, į kitus itin kritiškai.

Kunigas Stasys Yla gimė 1908 metais sausio 5 dieną Luciūnuose. 1925 – 1932 metais jis studijavo Lietuvos universitete Teologijos fakultete bei Kauno kunigų seminarijoje ir 1932 metais buvo išventintas į kunigus. Porą metų jis mokytojavo, vėliau dėstė Vytauto Didžiojo universitete. Pirmosios sovietinės okupacijos metais St. Yla buvo pasitraukęs į Vokietiją. Tačiau nelojalumas sovietams neišgelbėjo jo nuo nacių. Kaip ir kita nemaža Lietuvos inteligentų dalis buvo įkalintas Stutthof koncentracijos stovykloje. Po visų vargų pasitraukė į vakarus ir baigė savo gyvenimą 1983 metais kovo 24 dieną Čikagoje.

Jungtinėse Amerikos valstijose St. Yla buvo žurnalo *Lux Christi* redaktoriumi, Švc. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo vargdienių seserų vienuolyno Putname kapelionas, Ateitininkų federacijos dvasios vadas, Lietuvių Bendruomenės tarybos narys.

Be pagrindinių savo, kaip kunigo ir mokytojo, pareigų St. Yla buvo rašytojas ir, turbūt, filosofas. Tiek būdamas Lietuvoje, tiek JAV jis parašė daug knygų ir straipsnių, skirtų religijai, istorijai, kultūrai, politinių srovių ir pasaulėžiūrų kritikai¹.

Todėl kalbėti apie Stasį Ylą galima iš dviejų atskaitos taškų. Iš vienos pusės jis didelis autoritetas katalikybės teoretikų tarpe. Jo darbuose, skirtuose religijai, vaikų ir jaunimo auklėjimui, pastebimos gėrio, dorumo ir tolerancijos idėjos. Tačiau pažiūrėjus, kaip St. Yla rašo apie įvairias pasaulėžiūras ar ideologijas, pamatome, kad visa jo tolerancija nepastebimai išgaruoja. Todėl reiktų sutikti su Vinco Trumpos nuomone, kad “S. Yla labai atlaidus saviesiems ir gerokai neatlaidus nesaviesiems”². Ypatingai tas neatlaidumas pasireiškia liberalizmo atveju. Tą galime pajauti jau ir iš to, kad kunigas Yla bando iš lietuvių tautinio atgimimo lyderių gretų pašalinti Joną Basanavičių ar ypatingai Vincą Kudirką, vien dėl to, kad jie buvo liberalių pažiūrų. Net ir savo prisiminimuose apie Dievų miško lagerį St. Yla nepamiršta pažymėti kai kuriuos savo kančios draugus nebuvus religingais, o dėl tokių pėdsakų jų gyvenimuose, kaltas buvo liberalus namų auklėjimas.³ Kad begalinis tikėjimas dievu galėjo padėti išgyventi sunkiomis lagerio kančių dienomis nesunku suprasti, bet kad tas neišugdė tolerancijos kitokių mąstymų žmonėms, rodo, turbūt didžiulį kunigo užsispyrimą ir tikėjimą savo nuomonės ir gyvenimo būdo neklaidingumu.

Tą puikiai ir atspindi St. Ylos straipsniai, skirti liberalizmo kritikai. Už šiuos savo darbus jis pats susilaukė nemaža kritikos ne tik iš liberalų stovyklos, bet ir iš tų pačių katalikų. Į akis krenta tai, kad nors St. Yla rašo, kad liberalizmas nėra politinė ideologija, tačiau pats liberalizmą ištiesai kritikuoja kaip politinį reiškinį. St. Ylos argumentai dažnai netgi prieštarauja vieni kitiems, tarsi rašyta laikantis taisyklės – tikslas pateisina priemones. Todėl šiame darbe ir bus bandoma pažvelgti į Stasio Ylos liberalizmo kritiką ir kritiką, skirtą pačiam St. Ylai. Pažiūrėsime, kaip jis polemizuoja su katalikų atstovu Juozu Girniumi ir su liberalu Vytautu Kavoliu, su kuriuo, beje, buvo užvirusi negailestinga kova, kurios metu V. Kavolis pasakė, kad St. Ylos “ nekaltų mergaičių gąsdinimui susikurta “liberalo” iškamša galėtų išvis gyventi tikrai psichopatų priežiūros namuose”⁴. Tema šiam darbui ir gimė, beje, nuo minėtos citatos atradimo, kuris privertė surasti atsakymą, kodėl buvo numesti tokie negailestingi ir itin kritiški žodžiai į Stasio Ylos pusę.

¹ Biografiniai St. Ylos duomenys buvo paimti iš *Visuotinės lietuvių enciklopedijos, T. VII*, Vilnius, 2005, p. 761 – 762.

² V. Trumpa, Nereikalingas lakavimas ir priešų ieškojimas, *Metmenys, Nr. 27*, 1974, p. 175.

³ St. Yla, *Žmonės ir žvėrys Dievų miške Kaceto pergyvenimai*, Putnam, 1951, p. 329.

⁴ V. Kavolis, Ant rosinanto prieš liberalizmą, *Naujienos, lapkričio 22 d.*, 1955, p. 4.

Atsakymui ieškoti buvo remiamasi Stasio Ylos ir jo oponentų straipsniais iš išeivijos spaudos, tokios kaip *Aidai*, *Metmenys*, *Draugas*, *Naujienos*, bei V. Kavolio⁵ ir V. Rastenio⁶ straipsnių rinkiniais. Taip pat neapsieita ir be St. Ylos straipsnių, rašytų dar Lietuvoje pačioje jaunystėje, kurių keletas buvo rasta *Židinyje*.

Tiksliu įgyvendinti – išnagrinėti St. Ylos nuomonę apie liberalizmą – išsikėliau keletą tarpinių uždavinių :

- parodyti, kaip St. Yla supranta liberalizmo atsiradimą;
- pažiūrėti, kokius liberalizmo bruožus jis išskiria;
- parodyti St. Ylos bandymus susieti liberalizmą su nacionalizmu bei bolševizmu;
- įrodyti, kad Ylos požiūriu, doras katalikas negali būti liberalus, o liberalas negali būti tikintis.

Dar vienas tikslas galėtų būti pabandyti suvokti, kodėl St. Yla kritikavo liberalizmą ir tą darė tai itin aršiai ir negailestingai. Nors turbūt į tai aiškiau ir tikrai teisingo atsakymo nepavyktų surasti, bet gal rasim bent jau užuominas į jo nuomonės susiformavimą. Nuomonės, kuri buvo išties perdėm kategoriška, nepriimanti jokių kompromisų, ką gerai atspindi ir užsimezgusi bei greitai nutrūkusi su J. Girmiumi diskusija. Kai pastarasis pavadino savo straipsnį apie liberalizmą diskusiniu⁷, St. Yla padarė išvadą, kad net pats autorius netiki savo teiginių tiesa, nes, anot jo, pats J. Girmius savo straipsnį laiko diskutuotinu⁸. Matome, kad kunigui Ylai nieko nereikia daryti išvadas, kurių klaidingumas ar net kvailumas matomas plika akimi.

1. Liberalizmo kilmė

Pirmieji, nors dar ir negausūs, Stasio Ylos svarstymai liberalizmo klausimu prasidėjo su pirmaisiais jo rašto darbais apskritai. Nors dar ne taip agresyviai, bet kovą prieš liberalizmą jis pradėjo 1937 metais, pirmiausia svarstydamas, kaip liberalizmas atsirado. Vėliau savas mintis išplėtojo išeivijoje.

Kai žmogus ėmė svarstyti, kas gyvenime yra kas, ir kas yra pats žmogus, ir kai pradėjo ieškoti tikrų atsakymų į daugelį dalykų, po truputį buvo einama prie atsipalaidavimo nuo dievo, nes vietoje jo buvo galima garbinti gamtą ir mokslą. St. Ylos nuomone, tvirčiausius pagrindus, tam padėjo vokiečių filosofas Imanuelis Kantas, kuris teigė, kad svarbiausia yra žmogaus protas ir kad juo reikia vadovautis. Tuo būdu žmogus pasidarė autonominis. Kai šios mintys buvo perkeltos į žmonių tarpą, visi “pasidarė lygūs ir vienodi tarsi autonominės respublikos. Taip gimė vadinamas žmogiškasis individualizmas” - teigia išnagrinėjęs I.Kanto filosofiją ir pasirėmęs gyvenimiškais pavyzdžiais St. Yla⁹. O tai ir buvo liberalinio individualizmo pradžia, kuri neatnešė nieko gero, o kaip tik visuomenės ir valstybės gyvenimą atpalaidavo nuo bendros gerovės ir tvarkos palaikymo¹⁰.

Tolesnis liberalizmo kelias buvo plėtojamas tame pačiame aštuonioliktame šimtmetyje, palaikomas švietimo mąstytojų, ypač Žano Žako Ruso. O Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija buvo jau bandymas tas idėjas įtraukti į realų žmonių gyvenimą. Ir taip XIX amžiuje galiausiai gimė liberalizmas, kuris greit išplito po visus kraštus ir gyvenimo sritis¹¹.

Tačiau skirtingai nei dižioji pasaulio žmonių dalis, kuri džiaugiasi, kad buvo sukurta tokia deklaracija ir kad tolesni žmonių įstatymai yra priimami, remiantis tomis idėjomis, St. Ylai tai neatrodo gerai. Jis krikuoja patį idėjų įgyvendinimo būdą, kuris prievarta primetė žmonėms laisvės idėjas ir valstybę pavertė autoritetu¹². Niekam, aišku, ne paslaptis, kad Didžioji Prancūzijos revoliucija nenešė savo idėjų

⁵ V. Kavolis, *Nepriklausomųjų kelias*, Vilnius, 2006.

⁶ V. Rastenis, *Tarp kairės ir dešinės, tarp Lietuvos ir Amerikos*, Vilnius, 2004.

⁷ J. Girmius, Liberalizmo klausimu, *Aidai*, Nr.4, 1956, p. 167.

⁸ St. Yla, Metodo klausimas svarstant mūsų liberalizmą, *Aidai*, Nr.1, 1957, p. 45.

⁹ S. Yla, Žmogus ieško savęs, *Židiny*, Nr.1, 1940, p. 33.

¹⁰ Ten pat.

¹¹ St. Yla, Laisvės problema, *Židiny*, Nr.7, 1937, p. 54.

¹² St. Yla, Lietuviškasis nacionalizmas liberalizmo ženkle, *Aidai*, Nr.9, 1955, p. 366.

vien taikiais būdais, žinoma, kad nukentėjo ir priešininkai, o vėliau ir revoliucijos vaikai buvo suryti. Bet kad pati laisvės idėja būtų neigiama, tai jau kažkas netikėto St. Ylos samprotavimuose. Nejaugi jis užmiršo, kokiais būdais buvo atnešama krikščionybės idėja į pagonių kraštus? O gal kas galima vieniems, negalima kitiems? O gal Didžioji prancūzų revoliucija bloga tik tuo, kad sumenkino katalikų bažnyčios galią?

Įdomu ir tai, kad dar vėlesnė liberalizmo evoliucijos stadija buvo bolševizmas ir nacionalizmas. Apie tai plačiau bus rašoma kituose skyriuose.

2. Lietuviškojo liberalizmo raida

Norėdamas apginti lietuviškąją katalikybę nuo jai primetamos lenkų įtakos, St. Yla pabrėžia, kad ir liberalizmas pas lietuvius atėjo per lenkus – “ betgi lenkams tarpininkaujant buvo atneštas ir Vinco Kudirkos, o nūn ir liaudininkiškasis mūsų liberalizmas “¹³. Šiuo teiginiu jis bando įrodyti, kad liberalizmas buvo atneštas tų pačių priešų, todėl šia prasme jis negali būti viršesnis už katalikybę. Dar toliau jis nueina, kai krikšto įvedimą Lietuvoje jis priskiria ne Jogailai, o Mindaugui¹⁴, taip visiškai išvalydamas Lietuvos katalikų bažnyčią nuo lenkiškumo įtakos, visą kaltę dė to primesdamas lietuviškojo liberalizmo atsiradimui.

Lietuviškąjį liberalizmą St. Yla skirsto į du laikotarpius – senąjį ir naująjį. Senasis, pasireiškęs kova prieš klerikalus, prasidėjo “ Aušros” ir “ Varpo “ laikais ir vėliau ši kova “ Šliūpo įsiūbuota, Kudirkos atsargiai paremta (nepritariant tik Šliūpo metodams), permesta į politinių grupių spaudą, o paskui stipriai pakartota priešseiminėmis kalbomis ir raštais”¹⁵. Taip Lietuvoje atsirado trys liberalizmo rūšys – rusiškasis, pradėtas J. Šliūpo ir perimtas socialdemokratų; lenkiškasis, pradėtas V. Kudirkos ir perimtas demokratų liaudininkų; bei pats švelniausias sukurtas viltininkų-tautininkų¹⁶. Įdomu, kokiu būdu tautininkų politika galima pavadinti švelnesne už V. Kudirkos idėjas. Nejaugi visiškai žmogaus laisvė yra blogiau už autoritarinį valdymą.

Naujasis lietuvių liberalizmas, pasak St. Ylos, yra išgyvenamas išėivijoje, kuris tiesa, veda tą pačią kovą prieš klerikalus¹⁷. St. Yla išskiria dvi Amerikos lietuvių liberalizmo šakas – liaudininkiškąjį, kuriam atstovauja “Sandara” ir tautininkiškąjį, kuriai atstovauja “ Dirva”¹⁸. Liaudininkiškasis liberalizmas visų pirma remiasi tikėjimu individualiu žmogumi, o tautininkiškasis remiasi tautiškuoju žmogumi¹⁹ (suprask nacionalizmu).

3. Liberalizmo bruožai

Pasak St. Ylos, “ liberalizmas yra laicistinė sistema, kuri esminėms vertybėms atima jų sakralinį charakterį”²⁰. Taigi galime drąsiai daryti prielaidą, kad Ylos nuomone liberalizmas iš esmės yra pirmiausiai nukreiptas prieš katalikų bažnyčią, tarsi pamirštant esmingiausią liberalizmo bruožą – individo laisvę, kuri, beje, prieš religiją apskritai nėra nukreipta. Visas liberalizmo blogis slypi turbūt tame, kad jis leidžia žmogui pačiam pasirinkti tikėti dievu ar ne. O katalikų kunigui, matyt, labiau patiktų, jei žmogus tokios laisvės neturėtų. Šią mintį labai vaizdžiai iliustruoja liberalo V. Kavolio mintis, kad “ Stasys Yla gali šiandien lietuves skautes suvedžioti, esą liberalizmas lygus bedievybei “²¹.

¹³ St. Yla, Lietuviškasis nacionalizmas liberalizmo ženkle, *Aidai*, Nr. 8, 1955, p. 326.

¹⁴ St. Yla, *Vardai ir veidai mūsų kultūros istorijoje*, Chicago, 1973, p.25.

¹⁵ St. Yla, Laisvės mitas, *Draugas*, gruodžio 21 d., 1954, p. 3.

¹⁶ St. Yla, Metodo klausimas svarstant mūsų liberalizmą, *Aidai*, Nr.1, 1957, p. 46.

¹⁷ St. Yla, Dogmatizmo baimė, *Draugas*, gruodžio 22 d., 1954, p. 3.

¹⁸ St. Yla, Lietuviškasis nacionalizmas liberalizmo ženkle, *Aidai*, Nr.7, 1955, p. 255.

¹⁹ St. Yla, Lietuviškasis nacionalizmas liberalizmo ženkle, *Aidai*, Nr. 7, 1955, p. 256.

²⁰ St. Yla, Metodo klausimas svarstant mūsų liberalizmą, *Aidai*, Nr.1, 1957, p. 43.

²¹ V. Kavolis, *Nepriklausomųjų kelias*, Vilnius, 2006, p. 321.

Natūraliai kyla klausimas, kodėl kunigas Yla liberalizmui priskiria bedievybę. Į šį klausimą atsakymą pateikia ir pats V. Kavolis, sakydamas, kad laisvės idėja į Lietuvą atėjo ne su šešiolikto amžiaus reformacija, o su devyniolikto amžiaus pozityvizmu, todėl lietuvis dar nespėjo susigyventi su šia idėja, “ lietuvis nepasitiki savo laisve “²². Tačiau V. Kavolis kaltina St. Ylą, kad šis kaip Don Kichotas stoji į kovą su vėjo malūnais, nes išėivijoje nėra likę jokių ženklų, kad kas bandytų išjungti religiją ir, jo manymu, St. Ylai baimę sukelti galėjo nebent tik tai, kad vienas jėzuitų kunigas ir vienas skautų veikėjas perėjo į protestantizmą, o be to religiškumas ima darytis individualistiškesnis, asmeniškesnis ir vidinis²³. Galima manyti, kad St. Yla bijo ne to, kad religija, o bažnyčia praranda savo įtaką. Katalikiškos srovės atstovas J. Girnius, švelniau kritikuoja St. Ylą, bandydamas teigti, kad šis tik rėmėsi blogu šaltiniu liberalizmo klausimu, t.y. Broniumi Raila, kuris sutapatino liberalizmą su antiklerikalizmu²⁴. Nors taip pat panašu, kad St. Yla įpynė į savo analizę libertinizmo idėjas, mat būtent šis XVIII a. Prancūzijoje kilęs judėjimas ir buvo nusiteikęs priešiskai religijos, katalikiško gyvenimo būdo atžvilgiu ir propagavo laisvamanybę. Tačiau atskirti, kad tai nėra liberalizmo idėjos iš tiesų ne taip jau nesudėtinga, bet St. Ylai, matyt, to atskirti visai nereikėjo.

St. Yla kritikuoja pagrindinį liberalizmo principą – laisvę. Panašu, kad skaudžiai jis priima mintį išsakyta J. Pronskaus, kad laisvė yra vaisius išaugintas liberalizmo dirvoje²⁵. Iš to St. Yla padaręs išvadą, kad reikia manyti, jog iki tol žmonija laisvės nepažino, meta liberalizmui kaltinimus, kodėl tad šis nesirūpina laisvės kliūčių šalinimu, tokių kaip kova prieš kriminalinius nusikaltėlius, prostituciją, pornografiją, kodėl nekovoja už politinių kalinių laisvę²⁶. Kaltinimas atrodo gana juokingai ypač dėlto, kad jis visiškai nepagrįstas ir į jį neįmanoma rasti kontrargumentų, todėl kad ir pats argumentas neturi jokios vertės. Nors V. Kavolis siūlo palyginti prezidento Eizenhauerio laikų Ameriką ir inkvizitorių laikų Seviliją²⁷. Nors ir neužduotas, bet aiškus turėtų būti V. Kavolio klausimas – kur tad daugiau buvo laisvės?

Taip pat ir katalikas J. Girnius nesutinka su St. Ylos svarstymais apie liberalizmo laisvę. Jis teigia, kad nors ir labai norėtųsi žmogaus vertės ir laisvės idėjas priskirti krikščionybei, bet istorija gi rodo kitaip. Nors krikščionybė ir išskėlė šias mintis, tačiau praėjo ne vienas šimtmetis, kol tos idėjos buvo įgyvendintos. Būtent visuotinė tolerancija kaip vertybė užgimė su liberalizmu. J. Girniui ir kyla klausimas, kam iš liberalizmo reikia atimti tai, kas tikrai priklauso jam? O visą jo esmę atėmus, tikrai telieka “kažkokia pabaisa, be principų, be logikos, be moralės, žodžiu tariant, nihilistinė šmėkla”²⁸. Turbūt nesunku sutikti, kad individo laisvės pagrindas ir yra tolerancija kitiems, toleruojant jų vertybių pasirinkimus. Taip pat nesunku suprasti, kad St. Yla to suprasti nenori ne todėl, kad prieštarautų tokioms idėjomis, o todėl, kad joms pritarus, reiktų pripažinti ir kas jų autorius. O juo tikrai netaptų krikščionybė, kuri ne vieną amžių varė į kapus tuos, kurie norėjo būti laisvi savo pasirinkimuose. Teisingai J. Girnius pažymi, kad St. Ylos liberalizmo įvaizdis nedaug skiriasi nuo nihilizmo, ir reiktų pridurti nuo hedonizmo ir anarchijos. Tokioje St. Ylos liberalioje visuomenėje turėtų gyventi individai, kuriems niekas nerūpi, išskyrus juos pačius ir kurie daro ką nori, nežiūrėdami kitų. Ar St. Yla pražiūrėjo liberalizmo teiginį, kad individo laisvė baigiasi ten, kur prasideda kito laisvė, ar apsimetė, kad nežino tokios minties, o pritaikė dar vienos kraštutinės teorijos – libertalizmo – idėjas, kuris reikalauja nei kiek neriboti asmenybės veikimo laisvės.

Taigi kokios liberalizmo laisvėje slypi blogybės?

Jau buvo aptarta, kad liberalizmas yra didysis religijos priešas, anot St. Ylos. Ši blogybė, be abejo, plaukia iš pasirinkimo tikėti dievu ar ne laisvės. Bet kunigas Yla randa ir kitų neigiamų individo laisvės pasekmių.

²² V. Kavolis, *Nepriklausomųjų kelias*, Vilnius, 2006, p. 321.

²³ V. Kavolis, *Nepriklausomųjų kelias*, Vilnius, 2006, p. 325 – 326.

²⁴ J. Girnius, Liberalizmo klausimu, *Aidai*, Nr.4, 1956, p. 158.

²⁵ J. Pronskus, Liberalizmas ir religija, *Nuajienos*, Nr. 239, 1954, p. 7.

²⁶ St. Yla, Laisvės mitas, *Draugas*, gruodžio 21 d., 1954, p. 3.

²⁷ V. Kavolis, Ant rosinanto prieš liberalimą, *Nuajienos*, lapkričio 21, 1955, p. 4.

²⁸ J. Girnius, Atsakymas kun. St. Ylai liberalizmo klausimu, *Aidai*, Nr.2, 1957, p. 93.

Liberalai kovoja prieš dogmatizmą, kuris skelbiasi žinąs visą tiesą. St. Yla pažymi, kad liberalai toki dogmatizmą priskiria religijai, komunizmui ar kitokioms totalitarinėms ideologijoms. Pašaipiai St. Yla šneka apie tai, kad liberalas atmes visus autoritetus, net patarimo reikalingas jį nieką nesikreips, kad tik tas patarėjas neprimestų jam kokios privalomos ir pastovios dogmos²⁹. Liberalui turi vadovauti jo laisva valia, kuri išjungia žmogaus protą, nes nebe protas vadovauja žmogui, o valia diktuoja protui, nebe tiesa apsprendžia laisvę, o laisvė tiesa.³⁰ Ir toji laisvė, arba liberalizmas nebepaiso, ką ir kaip žmogus galvoja – protingai ar kvailai, tinkamai ar netinkamai, “ žmogus yra pats sau mastas : jis pats sau nustato protingumo ir gerumo ribas.”³¹ Neva tokia laisvė pastatyta aukščiau už viską paneigia bet kokią tiesą. V. Kavolis atkerta, kad laisvė pati savaime nėra vertybė liberalams, ji tėra tik kelias ieškoti vertybių, bet laisvas kelias, o ne kieno nors primestas³². Iš tiesų sunku suvokti, kodėl Stasys Yla primeta liberalizmui kaltinimus, kad šis nieko nevertina, nieko nepripažįsta ir netgi bijo tiesos (kas St. Ylai yra visuotinė tiesa nesunku suprasti – visuotinis galvojimas = krikščioniškas galvojimas). Juk kada atsiranda tokie požymiai, tai jau ne liberalizmas, o anarchija. O gal kunigas Yla ir siekė sukompromituoti liberalizmą iki anarchijos lygmens? Arba kaip teigia V. Kavolis, “gautasis liberalo vaizdas nėra labai patrauklus, tačiau tokį vaizdą gerb. profesoriui ir rūpėjo sukurti”³³.

Iš žmogaus apsisprendimo ir valios laisvės gimsta dar vienas neigiamas liberalizmo bruožas – individualizmas, mat tai verčia purtytis autoritetų ir dvasinių diktatorių, kurie varžo šią individo laisvę³⁴. St. Ylai atrodo, kad individualizmas užkerta žmogui kelią į tikėjimą ar tikrų vertybių išpažinimą, kurias ir atneša autoritetai. Dar jaunystėje St. Yla manė, kad individo sąžinė, kurios nereguliuoja religija, pradeda eiti kompromisų keliu, kol patenka į egositinių užgaidų vergiją³⁵. Tą pačią mintį jis plėtoja ir savo kaceto atsiminuose pasakodamas apie vieną bendražygį, kuris jaunystėje pateko į liberalų sukūrį, o vaikystėje buvo išauklėtas religingoje aplinkoje, tai dabar tam vargšeliui tenka kovoti savyje už politinę liniją (suprask liberalizmą) ir vidinį balsą (suprask religiją)³⁶. Galima manyti, kad liberalios idėjos šiam žmogui išmušė iš galvos tikrąsias gyvenimo vertybes. Tačiau kaip pažymi V. Kavolis, St. Yla iš esmės piktinasi ne tuo, kad liberalai neturi vertybių, o dėl to, kad kiekvienas individas gali pasirinkti asmeniškai sau aukščiausias vertybes, o šios kaip tik ir galinčios neutapti su kunigo Ylos vertybėmis. Ar būtų nusikaltėliai liberalioje valstybėje uždarinėjami į kalėjimus, jei nebūtų laikomasi tam tikrų vertybių, kurių nesilaikantieji yra baudžiami?³⁷

Kitos dvi liberalizmo neigiamos savybės yra jo politiškumas ir turinio neturėjimas, kurios, kaip pamatysim vėliau, atvedė liberalizmą iki bolševizmo ir nacionalizmo. Ir nors V. Kavolis siūlo suprasti, kad “liberalizmas turi prasmę tik kaip politinė sąvoka, apsprendžianti žmonių tarpusavio santykius ir juose užgindama vieniems skverbtis į kitų sielas. Kaip ideologinė sąvoka liberalizmas neturi prasmės, nes neturi ir turinio”³⁸. Stasys Yla vistiek pasilieka sau teisę kritikuoti liberalizmą šiuo atžvilgiu. Bet ir čia didžiausia negerovė, kylanti iš politinės liberalizmo ideologijos yra, kad “politikos dievas kliudo artėti prie religijos Dievo”³⁹. Bet kaip pamatysim vėliau, šią problemą puikiai išsprendė bolševizmas ir nacionalizmas.

Jis teigia, kad liberalų skelbiamas žmogaus prigimties gerumas suvestas į individualizmą, laisvę ir demokratiškumą nereiškia jokio esminio turinio. Ir kad tokia pasaulėžiūra turi tik formą, nes jų propaguojamos žmogaus būsenos pačios savimi nėra žmogaus siekinių esmė⁴⁰. Tačiau su tuo sunkoka

²⁹ St. Yla, Dogmatizmo baimė, *Draugas, gruodžio 22 d.*, 1954, p. 3.

³⁰ ST. Yla, Dogmatizmo baimė, *Draugas, gruodžio 22 d.*, 1954, p. 3.

³¹ St. Yla, Lietuviškasis nacionalizmas liberalizmo ženkle, *Aidai, Nr.7*, 1955, p. 256.

³² V. Kavolis, Ant rosinanto prieš liberalizmą, *Naujienos, lapkričio 21 d.*, 1955, p. 4.

³³ V. Kavolis, Ant rosinanto prieš liberalizmą, *Naujienos, Lapkričio 22 d.*, 1955, p. 4.

³⁴ St. Yla, Lietuviškasis nacionalizmas liberalizmo ženkle, *Aidai, Nr. 8*, 1955, p. 329.

³⁵ St. Yla, Laisvės problema, *Židinys, Nr.7*, 1937, p. 55.

³⁶ St. Yla, *Žmonės ir žvėrys Dievų miške Kaceto pergyvenimai*, Putnam, 1951, p. 228.

³⁷ V. Kavolis, Ant rosinanto prieš liberalizmą, *Naujienos, lapkričio 21 d.*, 1955, p. 4.

³⁸ V. Kavolis, Ant rosinanto prieš liberalizmą, *Naujienos, lapkričio 21 d.*, 1955, p. 4.

³⁹ St. Yla, *Žmonės ir žvėrys Dievų miške Kaceto pergyvenimai*, Putnam, 1951, p. 229.

⁴⁰ St. Yla, Lietuviškasis nacionalizmas liberalizmo ženkle, *Aidai, Nr.8*, 1955, p. 324.

sutikti, ne jau tikrai demokratija ir laisvė nėra pagrindiniai žmogaus siekiai? O gal St. Yla nori įteigt, kad viso šito nereikia siekti, nes tą jau suteikė katalikų bažnyčia?

J. Girnius taip pat pastebi St. Ylos prieštaravimą kalbant apie liberalizmą kaip apie laicistinę sistemą. Jei prieš tai jis darė prielaidą, kad tai vis tik yra sistema, tai dabar jis paneigia tai, sakydamas, kad liberalizmas neturi turinio, kurį, šiaip jau kiekvienas sistema turėtų turėti. Todėl jis pabrėžia, kad neįmanoma “liberalizmą kaltinti beprincipiškumu ir drauge kalbėti apie jį kaip sistemą”⁴¹. Tačiau St. Yla neretai, norėdamas įteigti savo mintį, nepaiso logikos ir prieštaravimų, ir V. Kavolio net yra apkaltintas, kad Ylos mintys apie liberalizmą “meta tam tikrą šešėlį gerbiamo profesoriaus galvojiimo profesoriškumui”⁴².

Kadangi liberalizmas remiasi vien formalizmu, neturi nei turinio nei idėjos, tai vienintelė jo galima forma yra politinė. “Politika yra liberalizmo tvirtovė gintis nuo religijos, kaip vieno iš idėjinių pagrindų. Politika yra tramplynas įgyvendinti – demokratiniu būdu – žmogaus nuidėjimą, nupasaulėžiūrinimą, nureliginimą”⁴³. Taigi galima daryti prielaidą, kad liberalizmu gali prisidengti įvairios politinės jėgos, norinčios savo rankose laikyti valdžią. Paskelbk, kad esi liberalas ir būsi mylimas, nes neprimesi niekam jokių normų ir tiesų? Bet kaip tada suvokti St. Ylos mintis, kai iš vienos pusės jis sako, kad liberalizmas yra demokratiškas, o iš kitos pusės jis randa jo sąsajas su įvairiais diktatūriniais valdymais.

J. Girnius taip pat nesutinka su liberalizmu vien kaip su politišku reiškiniu, vesdamas į palyginimus su krikščionybe – “iš to, kad yra politinė liberalizmo srovė, savaime neseka išvada, kad jau pati liberalizmo prasmė yra ne principinė, o politiška (panašiai, kas nors galėtų iš krikščioniškosios demokratijos fakto išvesti, kad ir krikščionybės pati esmė yra politiška)”⁴⁴. St. Yla greičiausiai nesutiktų su tokia mintim, arba jei ir tektų sutikti, turbūt leistų krikščionybei būti ir politiškai, nes juk krikščionybės idėjos yra visuotinės ir teisingos, tai kodėl tokiomis idėjomis negalima būtų ir valstybių valdyti?

4. Liberalizmas ir diktatūra

Pasak St. Ylos, liberali individo laisvė, kuri nepaiso kitų asmenų laisvės reikalavimų, ir kuri yra neribota (kur dingio įstatymai iš kunigo samprotavimo, aš nežinau), atsirado stipresnieji, kurie vykdė tik savo troškimus ir interesus ir atvedė, galiausiai visuomenę iki sutrikimo ir anarchijos⁴⁵. Kai buvo bandyta šį chaosą sutvarkyti užgimė “diktatūrinės – imperialistinės laisvės koncepsija”, kuri stipresniųjų laisvę išmainė į valdžios absoliučią laisvę. Tada radosi valstybės, kurių gerovei buvo pajungta dvasinis gyvenimas ir individų asmeninės galios. Tokiomis vaslybėmis St. Yla pradžioje savo svarstymų laikė devynioloktojo amžiaus Rusiją ir Vokietiją ir kai kurias dabartines, greičiausiai Sovietų Sąjungą ir nacių Vokietiją⁴⁶. Taigi galima manyti, kad jei nebūtų atsiradęs kadaise liberalizmas ir nesujaukęs žmonių gyvenimų ir pasaulio tvarkos, nebūtų užgimusios ir absoliutinės bei diktatūriės valdymo formos.

Iš tiesų lieka iki galo neaišku, kaip diktatūra gali būti liberali, bet, manau, kad pačiam šios teorijos autoriui tokia problema visai neaktuali. Jei galima, kad ir nelabai logiškai savo priešui pripaišyti velnio savybių, tai kodėl to nepadarius. St. Yla išskiria kelias sritis, kur diktatūra ir liberalizmas veikia⁴⁷:

⁴¹ J. Girnius, Atsakymas kun. St. Ylai liberalizmo klausimu, *Aidai*, Nr.2., 1957, p. 93.

⁴² V. Kavolis, Ant rosinanto prieš liberalizmą, *Naujienos, lapkričio 22 d.*, 1955, p. 4.

⁴³ St. Yla, Lietuviškasis nacionalizmas liberalizmo ženkle, *Aidai*, Nr.9, 1955, p. 366 ir Nr.1, 1956, p. 30.

⁴⁴ J. Girnius, Atsakymas kun. St. Ylai liberalizmo klausimu, *Aidai*, Nr.2, 1957, p. 92.

⁴⁵ St. Yla, Laisvės problema, *Židinys*, Nr.7, 1937, p. 54.

⁴⁶ St. Yla, Laisvės problema, *Židinys*, Nr.7, 1937, p. 55.

⁴⁷ St. Yla, Laisvės problema, *Židinys*, Nr.7, 1937, p. 55-56.

Politinė sritis. Individualistinis liberalizmas čia siekia demokratijos, imperialistinis – valstybės absoliutizmo, totalizmo.

Ekonominės sritis. Individualistinis liberalizmas siekia neribotos laisvės darbo, prekybos, konkurencijos srityse. O imperialistinio liberalizmo kėsiai visas šias sritis palenkia valstybės monopoliui.

Auklėjimo švietimo srityje individualistinis liberalizmas siekia žodžio, spaudos laisvės ir, be abejo, bereliginės mokyklos. Pastarasis siekis glaudžiai riša jį su imperialistiniu liberalizmu, kuris, be noro monopolizuoti spaudos ir žodžio laisves, nori taip pat ir suvalstybintos bereliginės mokyklos.

Moterystės arba viešosios dorovės sritis. Imperialistinis liberalizmas šiuo atveju yra kiek geresnis, nes draudžia išsiskyrimus ir abortus, kuriuos leidžia individualistinis liberalizmas. Tačiau abu turi vieną siekiamą blogybę – civilinę metrikaciją.

Taip liberalizmas veikia socialinius žmonių santykius ir socialinę laisvę, kuri smarkiai skiriasi nuo krikščioniškosios, kuri socialinį gyvenimą grindžia ne individo ir ne valstybės laisve, bet “*bendra žemiškąją gerovę*”⁴⁸. Pagal St. Ylą, šia žemiška gerove tesirūpina katalikų bažnyčia, o kiti ne tik kad to nedaro, bet, greičiausiai ir negali. Kai taip iškraipai faktus ir kitų skelbiamas idėjas, tiesiog nepalieki teisės ir kitiems būti geriems. Be to, puikiai žinoma, kad būtent bolševizmas ar kitos panašios ideologijos taip pat skelbia, kad kuria bendrą gerovę visiems žmonėms. Tai su kuo daugiau diktatūrinės ideologijos ir jos formos turi bendro? St. Ylai atsakymas aiškus. Todėl dabar laikas pažiūrėti, ką bendro turi liberalizmas su bolševizmu ir nacionalizmu.

5. Liberalizmas ir bolševizmas : skirtumai ir panašumai

Šiek tiek mažiau (nei su nacionalizmu) bet griežtai yra pasisakęs St. Yla apie liberalizmo sąsajas su bolševizmu. Prisimindamas liberalizmo neigiamą savybę, turinio neturėjimą, St. Yla drąsiai skelbia – “*į tuščiavidurį, bedogminį ir beidėjinį liberalizmą visad yra pavojus įdėti kad ir sprogstamos komunistinės medžiagos*”⁴⁹.

Tokį kalbėjimą apie liberalizmą, galėjo iššaukti ir pačio St. Ylos cituojami žodžiai, pasakyti Antano Škėmos - “*Dogmatiškas religingumas yra komunizmo protėvis*”⁵⁰. Galbūt tokių svarstymų buvo imtasi kaip gynybos. Kaip jau minėjau, St. Yla prikiša liberalams, kad šie daugiau paiso valios, o ne proto, todėl kun. Yla ir svarsto ar komunizmas labai paiso proto⁵¹, tuo lyg ir rasdamas pirmą bendrą komunizmo ir liberalizmo bruožą, kuriam tačiau visiškai nepritaria liberalas V. Kavolis. Jis primena, kad komunizmas, kuris remiasi dialektiniu materializmu, kaip tik ir atmėta žmogaus valios galią, nes gyvenimus lemia ekonominiai procesai. Be to, komunizmas kaip tik skelbia protinio pažinimo galią, nes jausminis pasaulis jam neturi reikšmės⁵².

St. Yla kalba apie St. Žakevičiaus išskirtas demokratijas – rytų bei rusų, kurią rašo kabutėse, ir anglosaksų. Rusų ir demokratiją jis, kaip jau minėta, išveda iš Didžiosios Prancūzijos revoliucijos, kuri, nors ir buvo liberali, bet leido naudoti prievartą, kad įgyvendinti savo ketinimą, kitais žodžiais tariant, “*priversti žmones būti laisvus*”. Tada pasak St. Ylos ir buvo sukurta totalistinė demokratija, kuri ne daug kuo skiriasi nuo bolševikinės. Bet kadangi prancūzų revoliucijos liberalizmas atmetė pastovias, visuotines ir neklaidingas tiesas, tai tokį jį ir priėmė bolševikų ideologija. Nors kai kas sieja bolševizmą su religija, nes ir vienas ir kita laikosi savo neklaidingumo, St. Yla priešingai “*įrodo*”, kad būtent bolševizmas ir liberalizmas yra panašūs. Bolševizmas, nors ir tiki savo neklaidingumu, tačiau neturi jokio idėjinio ir dvasinio prado. Liberalizmo dogmos taip pat yra neklaidingos bei prieš ar be idėjiškos⁵³.

⁴⁸ St. Yla, Laisvės problema, *Židinys*, Nr.7, 1937, p. 56.

⁴⁹ St. Yla, Lietuviškasis nacionalizmas liberalizmo ženkle, *Aidai*, Nr.1, 1956, p. 32.

⁵⁰ St. Yla, Dogmatizmo baimė, *Draugas*, gruodžio 22 d., 1954 p. 3.

⁵¹ St. Yla, Dogmatizmo baimė, *Draugas*, gruodžio 22 d., 1954, p. 3.

⁵² V. Kavolis, Ant rosinanto prieš liberalizmą, *Naujienos*, lapkričio 25 d., 1956, p. 4.

⁵³ St. Yla, Lietuviškasis nacionalizmas liberalizmo ženkle, *Aidai*, Nr.9, 1955, p. 366.

Kyla klausimas, koku būdu, tad bolševizmas galėjo užpildyti tuščią liberalizmo indą, jei jis pats neturi jokio idėjinio prado, ir jei jis išsivystė iš liberalizmo?

Skirtumų, beje, tarp liberalizmo ir bolševizmo (komunizmo) St. Ylos darbuose atrasti nepavyko.

6. Liberalizmas ir nacionalizmas : skirtumai ir panašumai

St. Yla priima Antano Smetonos nuomonę, kad “fašizmas yra liberalizmo vaikas, nors ir nepaklusnus”⁵⁴. Kaip matome, St. Yla liberalizmą lygina su pačia kraštutiniausia nacionalizmo forma. Nors ir pripažindamas, kad kai kuriuos liberalizmo bruožus fašizmas ir nacionalizmas pakeitė, vis tik esmė liko ta pati. Pagrindinis skirtumas tarp jų tėra, kad liberalizmo esmė individas, fašizmo - tauta⁵⁵.

A. Smetonos nacionalizmas buvęs teigiamu, nes jis siekė apvalyti liberalizmą nuo jo prigimtinių nuodėmių, būtent religinės tvarkos neigimo. (Nors kada jau prezidentas Smetona buvo toks bažnyčios rėmėjas St. Yla nepasako.) netekus vado, lietuviškasis nacionalizmas ir vėl įkrito į beidėjinę ir bereliginę liberalizmo prarają, nes tiek vienas tiek kitas remiasi “kraštutiniais žmogaus prigimties supratimais, nesutinkančiais nei su prigimtaine, nei su krikščioniškąja religija”⁵⁶.

Nacionalizmas ir liberalizmas propaguoja laisvę. Tik pastarasis individo, o kitas tautos. Idėjos jiems nerūpi. St. Ylai užkliuvo atgimimiečių atstovo Stp. Vykinto žodžiai, kad jam pirmiausiai rūpi ne kokia bus Lietuva liberali ar katalikiška, svarbu, kad būtų nepriklausoma. St. Yla susigaujo, kad tai ir yra “liberališkos galvosenos išdava”, atsieti turinį nuo formos ir pirmoj vietoj pastatyti formą⁵⁷. V. Rastenis į tokį St. Ylos teiginį iškelia klausimą, ar toli nueitų lietuvių visuomenė, jei remtųsi tik universaliomis ir krikščioniškomis idėjomis?⁵⁸

Panašus yra santykis su religija tiek pas liberalus, tiek pas nacionalistus. Liberalas pats pasirenka tikėti jam ar ne, nacionalizmo atveju, tą nusprendžia valstybė. Liberalizmas išjungia religines institucijas individo labui, nacionalizmas jas prilenkia valstybės labui⁵⁹. V. Kavolis taikliai paaiškina, kodėl tas nepatinka St. Ylai, nes jo pasaulėžiūroje teisės tikėti žmogus neturi, jis turi prievolę tikėti⁶⁰. O kadangi ši prievolė gali likti neišpildyta abiem atvejais, tai St. Yla ir kritikuoja liberalizmą su nacionalizmu, nors pamatyti esminį skirtumą religijos atžvilgiu čia visai nesudėtinga. Juk liberalizmas neneigia laisvės tikėti dievu, o nacionalistinė valstybė gali tokią teisę atimti.

Autoritetų neigimas, pasak St. Ylos, yra dar vienas bendras liberalizmo ir nacionalizmo bruožas. Liberalai neigia bet kokius autoritetus, nacionalistai visus, išskyrus vieną valstybinį autoritetą, suprask tautos vadą⁶¹. Tačiau ir čia St. Yla nepastebi savo minčių prieštaravimo. Jei liberalizmas neigia visus autoritetus, o nacionalizmas vis tik turi, kad ir vieną, bet autoritetą, tai kaip šioje vietoje jie gali būti vienodi?

Aptarti bendri nacionalizmo ir liberalizmo bruožai, vis tik verčia abejoti šių idėjų giminingumu. Nors jos ir neigia panašius dalykus, tačiau į pirmas vietas iškelia visai kitus siekius. Jau vien tai, kad liberalizmas siejamas su demokratija, o nacionalizmas su diktatūra, būtų kvaila, juos abu statyti į vieną liniją. Tačiau ir čia turbūt reikia pažymėt, kad kunigas Stasys Yla tikslingai piešė blogą liberalizmo paveikslą, nepaisydamas jokios logikos. Jam nesvetimas turėtų būti posakis – tikslas pateisina priemones.

Tačiau iš kitos pusės pažiūrėjus, galima susimąstyti ir kodėl St. Yla lietuviškajam nacionalizmui priskiria tiek negerovių. Kaip teisingai pažymi V. Rastenis, kad St. Yla atplėšė nuo jo visa, kas teigiam, kad po to galėtų drąsiai smerkti⁶². O ir iš tiesų atrodo, kad jis žymiai labiau pateisina A. Smetonos

⁵⁴ St. Yla, Lietuviškasis nacionalizmas liberalizmo ženkle, *Aidai*, Nr.7, 1955, p. 252.

⁵⁵ St. Yla, Lietuviškasis nacionalizmas liberalizmo ženkle, *Aidai*, Nr.7, 1955, p. 252.

⁵⁶ St. Yla, Lietuviškasis nacionalizmas liberalizmo ženkle, *Aidai*, Nr.7, 1955, p. 254.

⁵⁷ St. Yla, Lietuviškasis nacionalizmas liberalizmo ženkle, *Aidai*, Nr.8, 1955, p. 326.

⁵⁸ V. Rastenis, *Tarp kairės ir dešinės, tarp Lietuvos ir Amerikos*, Vilnius, 2004, p. 132.

⁵⁹ St. Yla, Lietuviškasis nacionalizmas liberalizmo ženkle, *Aidai*, Nr.8, 1955, p. 328.

⁶⁰ V. Kavolis, Ant rosinanto prieš liberalizmą, *Naujienos, lapkričio 23 d.*, 1955, p. 4.

⁶¹ St. Yla, Lietuviškasis nacionalizmas liberalizmo ženkle, *Aidai*, Nr. 8, 1955, p. 328.

⁶² V. Rastenis, *Tarp kairės ir dešinės, tarp Lietuvos ir Amerikos*, Vilnius, 2004, p. 131.

autoritarinį valdymą, nei išėivijos organizacijas, kurios kovoja už Lietuvos, tautos laisvę. Nors pats V. Rastenis žino atsakymą, kodėl taip yra. Mat tos nacionalistinės organizacijos skelbiasi reprezentuojančios tautą⁶³. Šioje vietoje dar kartą norisi ištarti – St. Yla norėtų, kad tautą reprezentuotų katalikai. Ir lygiai taip pat, kaip ir V. Kavolis, kuris negaili pašaipios kritikos, V. Rastenis mano, kad St. Ylos “ didysis šūvis, užtaisytas antinacionalizmo ir antiliberalizmo bacilomis, (...) faktiškai pralėkė pro visus taikinius, nepataikydamas nei į nacionalizmą, nei į liberalizmą”⁶⁴

Išvados

Kadangi Stasys Yla siekė liberalizmą pavaizduoti kaip neigiamą pasaulėžiūrą, jis savo darbuose iškėlė daug sunkiai suvokiamų ir prieštaringų minčių :

1. Liberalizmo atsiradimą pasaulyje jis sieja su Didžiąja Prancūzijos revoliucija, kuri ir pagimdė ir tuo pat metu jį nuidėjino. Lietuvos liberalizmo raida siejama su devynioloktojo amžiaus pozityvizmu, atneštu lenkų. Vėliau išsikristalizavo savas kudirkinis arba liaudininkiškasis bei tautinikiškasis liberalizmas. Abu jie gyvi Amerikos lietuvių tarpe, pirmajam atstovauja “Sandara”, antrajam “Dirva”.

2. Laicizmas, libertalizmas ir libertinizmas buvo tos ideologijos, kuriomis remdamasis S. Yla analizavo liberalizmą, todėl gautas liberalizmas vaizdas ir išėjo iškreiptas, kuriame apskritai neliko teigiamų bruožų. O pagrindiniai neigiami yra bedievytė, laisvė, kuri leidžia rinktis ar būti religiniu ar ne, idėjų nebuvimas liberalizme, liberalizmo buvimas laicistine sistema, individualizmas ir liberalizmo politiškumas.

3. Idėjų nebuvimas, kova su klerikalizmu, valios iškėlimas vietoje proto yra bendri liberalizmo ir bolševizmo (komunizmo) bruožai. Be to bolševizmas gimė iš liberalizmo ir kartu komunizmas pripildė tuščią liberalizmo indą.

4. Individualizmas, laisvė tikėti ar ne, idėjų nebuvimas, autoritetų neigimas yra bendri liberalizmo ir nacionalizmo bruožai. Nacionalizmas, kaip ir bolševizmas gimė iš liberalizmo.

5. Kadangi beveik visur pastebime, kad didžiausia liberalizmo blogybė yra tai, kad jis remiasi tikėjimo laisve, ta prasme, kad individas gali būti ir nereliginas, peršasi išvada, kad St. Ylos nuomone, visi liberalai yra bedieviai, todėl ir katalikai negali būti liberalūs, nes jie remiasi visuotinėmis krikščioniškomis idėjomis.

6. Taip ir lieka neaišku, ar liberalizmas yra politinė ideologia, ar tik laicistinis gyvenimo būdas. Aišku, tik tai, kad liberalizmas yra blogis.

7. Manau, kad St. Yla taip aršiai kritikavo liberalizmą, nes katalikų bažnyčia prarado savo įtaką ir reikėjo susikurti priešą. Ir turbūt tik dėlto, kad taip susiklostė gyvenimas, jog būtent liberalai mažiau ėjo į bažnyčias, tai liberalizmas ir tapo tuo priešu, paties sukurtu, kad būtų prieš ką kovoti.

8. Taip pat reikia pastebėti, kad St. Ylos nuomonė niekaip nekito skirtingais jo gyvenimo laikotarpiais. Liberalizmą jis kritikavo ir gyvendamas Lietuvoje, ir Jungtinėse Amerikos Valstijose, tiek būdamas jaunas, tiek vyresnis.

⁶³ V. Rastenis, *Tarp kairės ir dešinės, tarp Lietuvos ir Amerikos*, Vilnius, 2004, p. 133.

⁶⁴ V. Rastenis, *Tarp kairės ir dešinės, tarp Lietuvos ir Amerikos*, Vilnius, 2004, p. 142.

9. Tai kad darbo teiginiai ir išvados neretai prieštarauja vieni kitiems, yra ne mano, o kunigo Stasio Ylos nuopelnas.

Literatūros sąrašas

1. *Aidai*, 1955 – 1957.
2. *Draugas*, 1954.
3. *Metmenys*, 1974.
4. *Naujienos*, 1954.
5. *Židinys*, 1937, 1940.
6. St. Yla, *Veidai ir vardai mūsų kultūros istorijoje*, Chicago, 1973.
7. St. Yla, *Žmonės ir žvėrys Dievų miške Kaceto pergyvenimai*, Purnam, 1951.
8. V. Kavolis, *Nepriklausomųjų kelias*, Vilnius, 2006.
9. V. Rastenis, *Tarp kairės ir dešinės, tarp Lietuvos ir Amerikos*, Vilnius, 2004.